

EVUL MEDIU BĂNĂȚEAN REFLECTAT ÎN OPERA LUI GHEORGHE COTOȘMAN

Conf. univ. dr. Tiberiu Ciobanu

THE BANATIAN MIDDLE AGES REFLECTED IN THE WORKS OF GEORGE COTOȘMAN

Abstract: Born on 5 September 1904 at Sânnicolau Mare, Gheorghe Cotoșman finished the Pedagogic School in 1924. From 1924 to 1927 he attended courses at the Theological Academy of Arad. Between 1928-1937 he functioned as a parish in Jimbolia, Timiș county, where he erected a church. From 1937 to 1948 he worked as a professor of Church History and Patrology at the Theological Academy of Caransebeș. In 1948 he moved to Timișoara, working at the Metropolitan Seat of the Banat. Between 1949 and 1950 he was a cultural councillor at the Archbishopry of Timișoara, then its vicar (1950-1968). In his secular activity he was a member of the History section of the Institutul Social Banat-Crișana of Timișoara. Gheorghe Cotoșman was one of the most prolific Banatian researchers in the period between 1935-1975 spotlighting the history of the Church and some important aspects concerning the Middle Ages of the land. A critical study about his historical research has never been made and the most representative part of his works calls for a critical edition. He died in 1977.

Keywords: Banat, Middle Ages, historiography, districts romanian, toponymy.

În anul 1934, tânărul preot Gheorghe Cotoșman¹ – pe atunci activând în Jimbolia – a debutat editorial concomitent cu mai multe lucrări, și anume *Comuna și bisericile din Sânnicolaul Mare* (Timișoara, 1934, 114 pagini), *Comuna și bisericile din Comloșu Mare și Lunga* (Timișoara, 1934, 146 pagini) și *Din trecutul Banatului. Studiu introductiv de istorie național- bisericească* (Timișoara, 1934, 132 pagini), aceasta din urmă beneficiind de un elogios *Cuvânt de binecuvântare* din partea Prea Sfințitului episcop Grigore² al Aradului.

¹ De la a cărui naștere se împlinesc în acest an (mai exact pe 5 septembrie) 115 ani. Date bibliografice despre Gheorghe Cotoșman vezi la finalul studiului de față.

² Grigore Gh. Comșa (1889-1935), membru de onoare al Academiei Române.

De fapt, ultima lucrare era concepută de Gheorghe Cotoşman ca fiind un „studiu introductiv de istorie” a Banatului, acesta constituindu-se în preliminarul la monografiile localităţilor din zona Sănnicolaului Mare. Pe ultima copertă a lucrării *Din trecutul Banatului* se anunţa că sunt sub tipar monografiile localităţilor Saravale, Igriş, Beba-Veche, Vălcani, Nerău şi Pesac; acestea au apărut în anii 1935-1936. În acest studiu, după incursiuni în istoria antică a Banatului, autorul abordează aspecte ale Evului Mediu timpuriu al acestei provincii, îndeosebi cele legate de confruntările ducatului lui Glad³ şi apoi al lui Ahtum⁴ cu ungurii. Cotoşman susţine, folosind în special opera lui August Treboniu Laurian⁵ (*Istoria romanilor*, Bucureşti, 1862, p. 183) că, în timpul lui Glad, ungurii au supus Timişoara, dar n-au populat-o cu maghiari şi nici nu au guvernat-o, ci au ținut-o în vasalitate tributară. Bazându-se pe o bogată bibliografie, Gheorghe Cotoşman se străduieşte să prezinte „dovezi despre naţionalitatea principelui Claudiu⁶ şi despre continuitatea elementului geto-daco-roman în Dacia”⁷. Aceeaşi râvnă depune autorul scriind despre „principele

³ Voievod (duce) român care a condus o puternică formaţiune prestatală medievală românească timpurie, localizată pe teritoriul Banatului istoric (spaţiul cuprins între Tisa, Mureş, Dunăre şi Carpaţi). Glad a domnit între 927-955, reşedinţa sa principală fiind cetatea Morisena sau Maresiana (astăzi comuna Cenad din judeţul Timiş), de pe malul Mureşului (ro.wikipedia.org/wiki/Glad).

⁴ Voievod (duce) român care a condus, între 1000-1030, o puternică formaţiune prestatală românească medievală timpurie, localizată pe teritoriul Banatului istoric (spaţiul cuprins între Tisa, Mureş, Dunăre şi Carpaţi [acum, însă, voievodatul bănăţean întinzându-se şi la nord de Mureş, el cuprinzând între hotarele sale şi o parte din sudul Crişa-nei]), având ca reşedinţă cetatea Morisena sau Maresiana. Prin anul 1030, profitând de faptul că protectorul lui Ahtum, împăratul bizantin, Romanos al III-lea Argyros (1028-1034 [Istoria lumii în date, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1972, p. 554]), era ocupat cu războaiele din Asia Mică, Ştefan I, regele Ungariei (supranumit „cel Sfânt” [deoarece a fost canonizat în 1083 ca sfânt al Bisericii Catolice, iar în anul 2000 şi de Biserica Ortodoxă a Constantinoplei]), acesta a fost principe [din 997], apoi [din anul 1000] rege al ungarilor, el domnind până în 1038 şi fiind, practic, primul suveran creştin al maghiarilor [Ibidem, p. 564; ro.wikipedia.org/wiki/Ştefan_I_al_Un-gariei]) îi porunceşte lui Chanadinus (un bănăţean ce fusese un însemnat comandant militar din armata lui Ahtum) să preia puterea în voievodatul bănăţean. Iniţial, Ahtum câştigă o primă bătălie ce s-a derulat lângă Beba Veche de astăzi (localitate aflată în prezent pe teritoriul judeţului Timiş), dar va muri în cele din urmă în timpul unei sân-geroase confruntări armate desfăşurate la Tomnatic (jud. Timiş), pe care adversarii săi o vor câştiga după ce vor suferi grele pierderi. Sub pretextul de a pune capăt unui război civil izbucnit între pretendenţii la conducerea Ducatului „Morisenei” (aşa cum era denumit, în jurul anului 1000, teritoriul de la râul Criş până la hotarul Transilvaniei şi până la Vidin [oraş aflat pe malul sudic al Dunării, în nord-vestul Bulgariei] şi Cetatea Severinului [aflată pe malul nordic al Dunării, astăzi numindu-se Drobeta-Turnu Severin şi fiind municipiu de reşedinţă al judeţului Mehedinţi din sud-vestul României]), regele maghiar va ocupa Banatul (ro.wikipedia.org/wiki/Ahtum).

⁵ Pe numele său real Augustin Trifan, acesta a fost un filolog, istoric, publicist şi om politic român, care a trăit între anii 1810-1881 şi a fost unul dintre conducătorii Revoluţiei de la 1848 din Transilvania (ro.wikipedia.org/wiki/August_Treboniu_Laurian).

⁶ Este vorba despre amintitul Chanadinus.

⁷ Gheorghe Cotoşman, *Din trecutul Banatului. Studiu introductiv de istorie naţional-bisericească*. Cartea I cu o pre-faţă de Prea Sfinţia Sa Dr. Grigore Gh. Comşa, Episcopul Aradului, Timişoara, 1934, p. 34.

Ahtum și autonomia Banatului, despre luptele acestuia cu ungerii și despre subjugarea acestei provincii de către regele Ștefan cel Sfânt⁸, care apoi „înființează pe ruinele Episcopiei ortodoxe române din Cenad o Episcopie romano-catolică”⁹. Dovedindu-se un bun cunoscător al istoriei Bisericii din Banat, autorul scrie despre „soarta parohiilor, bisericilor și mănăstirilor românești după apunerea episcopiei din Mureșana”¹⁰, apoi, despre „catolicism – ca armă de maghiarizare în mâna regilor maghiari”¹¹, subliniind că nobilii români trecuți la catolicism își pierd naționalitatea, iar cei rămași credincioși legii strămoșești trec în rândurile țăranilor.

O succintă secvență a studiului este dedicată ocupării Banatului de către turci și o alta cuceririi acestuia de către imperialii austrieci. În perioada ocupației otomane, Cotoșman se oprește asupra răscoalei împotriva turcilor din anul 1594, condusă de „vlădicul¹² român Teodor – un urmaș al episcopului Sava de Ionopolea, ajutat de căpitani: Doțian Ioan de Lugoj, Petru Moisul și de un oarecare Iancu”¹³. Trei capitole sunt dedicate demografiei etnice din Banat. În primul, el se referă la prezența ungerilor în Banatul Timișan¹⁴: „Adevărul istoric cum că elementul unguresc în Banat până la dominația turcească era dispersat – scrie Cotoșman – și că el s-a redus exclusiv numai la cele câteva sute de proprietari de pământ și domni din fruntea administrației, îl recunoaște însuși istoricul maghiar Borovsky”¹⁵. În capitoul *Imigrarea sârbilor în Banat*, prezintă colonizările succesive, de-a lungul timpului, ale unor grupuri din această populație, în teritoriul dintre Mureș-Dunăre și Tisa și

⁸ *Ibidem*, p. 57-64.

⁹ *Ibidem*, p. 68.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72-73.

¹¹ *Ibidem*, p. 74-75.

¹² „Vlădică” este un termen arhaic (adică învechit) cu care este desemnată o persoană care deține funcția ecleziastică de episcop, un titlu onorific folosit ca formulă de adresare către episcopul ortodox în tradiția rusească, româ-nească, sârbă, bulgară și macedoneană. Termenul slavon este o traducere a echivalentului grec „despotis”. Atât în greacă (*despotis*) cât și în slavonă (*vladika*), termenul este folosit în cadrul slujbelor liturgice, ca de pildă: „blagos-lovî, vladiko” (slavonă) și „evloghite, despota” (greacă), ambele expresii însemnând „binecuvântează, stăpâne”, deoarece cuvintele „blagoslovi” și „evloghite” înseamnă „binecuvântează”, iar „vladika” și, respectiv, „despotis” au semnificația de „stăpân, domn, cârmuitor, stăpânitor, conducător”. În limba română, termenul «vlădică» nu este folosit în slujbe, ci doar în unele forme de adresare, în special în mediul bisericesc, fiind considerat un arhaism (ro.orthodoxwiki.org/Vlădică; dexionline.ro/definiție/vladica).

¹³ Gheorghe Cotoșman, *op. cit.*, p. 82. Despre problema aceasta, pe larg, documentatul studiu al cercetătoarei Cristina Feneșan, *Mișcările populare din 1594 din eyaletul Timișoara*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie din Cluj-Napoca”, XXVII, Cluj-Napoca, 1985-1986, p. 99-136.

¹⁴ Gheorghe Cotoșman, *op. cit.*, p. 87-91.

¹⁵ *Ibidem*, p. 88. Este vorba despre Samu Borovszky, istoric maghiar ce a trăit între 1860-1912 și a fost (din 1899) membru corespondent al Academiei de Științe a Ungariei (hu.wikipedia.org/wiki/Borovszky_Samu).

polemizează cu istoricul sârb Iovan Radonič¹⁶, care, în lucrarea sa, *Histoire des Serbes de Hongrie* (Paris, 1919), susţine că sârbii sunt locuitori mai vechi ai Banatului decât românii. În continuare, scrie despre „legăturile ierarhice ale bisericii române din Banat cu sârbii”¹⁷, dovedindu-se foarte bine informat în acest domeniu. Înscriindu-se în direcţia istoriografiei româneşti din perioada interbelică, în care exista tendinţa de prezentare în culori sumbre a soartei românilor din perioada ocupaţiei austriece, Cotoşman consacră un capitol al lucrării „politicii Habsburgilor¹⁸ şi colonizării Banatului cu germani, nedreptăţirii şi alungării elementului românesc”¹⁹ din această provincie.

Lucrarea *Episcopia Mehadii din Banatul Severinului* de dr. Gheorghe Cotoşman a apărut în „Revista Institutului Social Banat-Crişana”, nr. 2, Timişoara, 1943. Acesta este un studiu foarte bine documentat (poate pe alocuri prolix²⁰, făcându-se uneori risipă de erudiţie, invocându-se argumente de ordin istoric, geografic, lingvistic), în care autorul prezintă în mod ipotetic împrejurările în care a apărut Episcopia Mehadii, cu vechea titulatură de *Ad Mediam* sau *Aguas*, precum şi peregrinările acestei instituţii din vremea persecuţiilor

¹⁶ Acesta a trăit între 1873-1956 şi a fost bibliotecar al Bibliotecii «Matica (concept slav ic al unei fundaţii ce promo-vează cultura naţională şi care s-a manifestat cu precădere în timpul naţionalismului romantic din secolul al XIX-lea) Srpska» (cea mai veche instituţie cultural-ştiinţifică din Serbia, care a fost înfiinţată în 1826 la Pesta [astăzi parte componentă a Budapestei, capitala Ungariei], ea fiind mutată la Novi Sad [în prezent al doilea oraş ca mărime din Serbia, capitală a provinciei autonome Voivodina şi centru administrativ al districtului Bačka de Sud din nordul statului sârb şi centrul provinciei amintite] în 1864), profesor la Universitatea din Belgrad şi membru al Academiei de Ştiinţe şi Arte a Serbiei (en.wikipedia.org/wiki/Jovan_Radonič).

¹⁷ Gheorghe Cotoşman, *op. cit.*, p. 114-131.

¹⁸ Membri ai Casei de Habsburg, o puternică dinastie care a domnit în Austria (între 1282-1918, ca duci din 1282, arhiduci din 1453 şi împăraţi din 1804), în Ungaria (între 1526-1918, ca regi), în Boemia (între 1526-1618 şi 1621-1918, ca regi), în Croaţia (între 1527-1918, ca regi), în o parte a Italiei (din secolul XVI până în 1866, ca duci, mari duci, principii şi regi), în Germania şi Sfântul Imperiu Roman de Neam German (între 1273-1291, 1298-1308, 1438-1740 şi 1745-1806, ca regi şi, respectiv, împăraţi), în Spania (între 1516-1700, ca regi), în Portugalia (între 1780-1640, ca regi), în Transilvania (între 1691-1765, ca principii, şi, între 1765-1867, ca mari principii), în Imperiul Austro-ungar (între 1806-1867, ca împăraţi) şi Imperiul Austro-Ungar (între 1867-1918, ca împăraţi) etc. Numele acestei dinastii vine de la castelul Habsburg (Habichtsburg), construit (în secolul XI) în Elveţia (cantonul Aargau). Printre cei mai cunoscuţi suverani din această dinastie se numără următorii: Carol Quintul (rege al Spaniei, sub numele de Carol I [din 1516], şi împărat romano-german între 1519-1555), Rudolf al II-lea (*împărat romano-german între 1576-1612*), Filip al II-lea (regele Spaniei, între 1556-1598, şi al Portugaliei, din 1581), Maria Tereza (*împărăteasă romano-germană între 1740-1780*), Iosif al II-lea (coregent al mamei sale [Maria Tereza], *între 1765-1780, şi împărat romano-german, între 1780-1790*), Franz Joseph, împăratul Austriei (1848-1867) şi, apoi, al Austro-Ungariei, între 1867-1916 (*Istoria lumii în date*, p. 105, 113, 114, 561, 564; dexonline.ro/definiţie/Habsburg; ro.wikipedia.-org/wiki/Casa_de_Habsburg).

¹⁹ Gheorghe Cotoşman, *op. cit.*, p. 92-101.

²⁰ *Despre vorbire, stil*, lipsit de concizie, prea încărcat, prea complicat, greoi. *Despre oameni*, care se exprimă cu prea multe cuvinte (adesea inutile), neclar, confuz sau complicat. Figurativ, dezlânat, deznodat, diluat. Provine din latinescul „prolixus”, care înseamnă „larg, întins” (dexonline.ro/intrare/prolix).

calvine²¹, apoi a ocupației otomane. Se arată că eparhia²² a aparținut, multă vreme, când Severinului, când Râmnicului, făcând parte din Mitropolia Banatului de Severin. În strânsă legătură cu această lucrare, este și un alt studiu al lui Cotoșman, intitulat *Vechimea organizației național-bisericești la românii bănățeni*, apărut în „Revista de istorie bisericească”, an I, nr. 1, aprilie-iunie, Craiova, 1943. Cele două studii sunt apreciate de părintele academician Mircea Păcurariu²³ în *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*²⁴.

Lucrarea *Privilegiile românilor în cadrul districtelor*²⁵ *valahe bănățene. Nobilii și cnezii români bănățeni*, de prof. dr. Gheorghe Cotoșman, a fost publicată în „Revista Institutului Social Banat-Crișana (Buletin Sociologic)”, pe lunile septembrie-decembrie 1944. (Facem trimiteri la *extrasul* din această revistă). Potrivit istoricului Silviu Dragomir, Gheorghe Cotoșman consideră că voievodatele, cnezatele și districtele românești s-au dezvoltat din ohabele²⁶

²¹ Referire la doctrina protestantă întemeiată, în secolul al XVI-lea, de către Jean Calvin (reformator religios și scriitor francez ce a trăit între anii 1509-1564), doctrină care acceptă ca sursă unică a credinței numai Sfânta Scriptură (Biblia), propovăduind, totodată, întoarcerea la simplitatea creștinismului primitiv și respingerea ierarhiei ecleziastice (dexonline.ro/definiție/calvinism).

²² În bisericile creștine răsăritene, „eparhia” este o unitate administrativ-teritorială condusă de un episcop (numită din acest motiv și episcopie). Ierarhii cu grade superioare (arhiepiscopi, mitropoliți, patriarhi), au, de asemenea, în directă subordonare o eparhie (mai exact o arhieparchie sau arhiepiscopie), exercitând pentru ea rolul de episcop (ro.wikipedia.org/wiki/Eparhie).

²³ Născut în 1932, acesta este un profesor universitar de teologie, istoric și preot român, membru titular al Academie Române din 2015. Este un specialist de renume în istoria Bisericii Ortodoxe Române (ro.wikipedia.org/wiki/Mircea_Păcurariu).

²⁴ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 90; Constantin Cilibea, *Episcopia Mehădiei*, în volumul *Mehădia, vatră istorică*, Editura Gordian, Timișoara, 2007, p. 73-96.

²⁵ Districtele românești bănățene au reprezentat o formă specifică și tradițională de organizare administrativă, politică și militară a populației autohtone românești în Evul Mediu. Dintre toate provinciile istorice românești, cea mai mare densitate de districte medievale a fost consemnată în Banat. Unele dintre aceste districte românești au obținut, individual sau în grup, din partea regalității maghiare, o serie de privilegii. Un număr de opt districte (Lugoj [atestat în 1369], Sebeș [prin unire cu districtul Caran a format districtul Caransebeș; atestat în 1391], Mehădia [atestat în 1391], Almăj, Carașova, Bârzava [toate trei atestate în 1457], Comiat [atestat în 1391] și Ilidia [atestat 1457]), s-au detașat prin calitatea și unicitatea privilegiilor obținute, comparabile doar cu cele ale scaunelor secuiești sau săsești. Districtele românești privilegiate aveau scaune de judecată proprii, prezidate de un cnez/cneaz sau de către un voievod. Scaune de judecată ale mai multor districte erau conduse de un castelan sau chiar de că-tre banul Severinului. La judecarea cauzelor era aplicat vechiul drept românesc, adică *ius valachicum* (ro.wikipe-dia.org/wiki/Districtele_românești_bănățene).

²⁶ Termenul «ohabă» se referă la o moșie (ereditară) inalienabilă (care nu poate fi înstrănată, vândută), scutită de impozite și de prestații, precum și la denumirea imunității boierești și mănăstirești în Evul Mediu, în Țara Românească. Provine din cuvântul slavon vechi „ohaba”, derivat din „ohabit”, care înseamnă „a opri” și are semnificația de „moșie oprită de a fi înstrănată” sau „proprietate deplină” (dexonline.ro/definiție/ohabă).

și jucele²⁷ slavo-române medievale²⁸. Pentru scrierea acestui studiu, Cotoșman a fost provocat de opinia lui Tihamér Turchányi²⁹, care, în lucrarea *Krassó Szörény Vármegye néprajzviszonyai*, Lugoj, 1901, p. 196, vede în districtele românești o formă de organizare administrativă specific maghiară, datorită – scrie istoricul ungar – „politicei de colonizare, practicată de castelanii cetăților mărginare”, susținuți de regii unguri „care au acordat privilegiile colonilor valahi, pentru a-i atrage”³⁰.

Cotoșman trece în revistă toate menționările – câte i-au fost la îndemână – din documente, referitoare la districtele românești și la atribuțiile acestora, constatate în cadrul adunărilor judiciare, de unde se poate deduce că ele sunt instituții specific românești, pentru opt dintre acestea având mărturii documentare. Ele s-au bucurat „dinaintea lui Ladislau V Postumul³¹ de aceleași privilegii, libertăți, prerogative și drepturi, care le garantează o completă autonomie sub raport național, politico-administrativ, judiciar, militar și economic, în cadrul statului ungar și că de serviciile lor militare nu se pot dispensa nici urmașii lui Ladislau V – ne mărturisesc luminos și peremptoriu (adică evident, neîndoielnic, de netăgăduit – n.n.T.C.) diplomele reginei Izabela³², din 7 mai

²⁷ Unitate administrativ-teritorială condusă de un jupan (titlu dat de sârbi persoanei care conducea o unitate teritorială [o provincie, un ținut, un oraș]; titlu de politețe dat în Țările Române persoanelor care ocupau anumite demnități sau funcții înalte, prin urmare celor mai de seamă boieri și dregători, el fiind echivalent cu cel de „domn” [dex-online.ro/definiție/jupan]), acest termen provenind din cuvântul slavon „**županŭ**”, care înseamnă „căpetenie, stăpân”, prin urmare „jupă” având sensul de „stăpânire, moșie, proprietate”.

²⁸ Silviu Dragomir, *Câteva urme ale organizației de stat slavo-române*, în „Dacoromania”, an. I, Cluj, 1920-1921, p. 48.

²⁹ Profesor și istoric maghiar ce a trăit între 1874-1930 (hu.wikipedia.org/wiki/Turcsányi_Tihamér).

³⁰ Prof. Dr. Gh. Cotoșman, *Privilegiile românilor în cadrul districtelor valache bănățene. Nobilii și cnezii români bănățeni*, extras din „Revista Institutului Social Banat-Crișana (Buletin Sociologic)”, septembrie-decembrie, 1944, p. 1.

³¹ Este vorba despre regele Ungariei, Ladislav al V-lea de Habsburg, care a fost poreclit „Postumul”, deoarece s-a născut după moartea tatălui său, Albert al II-lea de Habsburg (duce de Austria [1404-1439], rege al Ungariei și al Croației [1437-1439], rege al Boemiei și al Germaniei [1438-1439], în această ultimă calitate purtând titlul tradițional de „rex romanorum”, adică „rege al romanilor” [ro.wikipedia.org/wiki/Albert_al_II-lea_Rege_Roman]). El a domnit între 1444-1457, însă, până în 1453, sub regența lui Iancu de Hunedoara (mare om politic și conducător de oști de origine română, care a trăit între 1407-1456 și fost voievod al Transilvaniei [1441-1446], iar apoi a condus Regatul Ungariei, în calitate de regent sau guvernator general [1446-1453], precum și lupta antiotomană, începând din anul 1438 și până la moartea sa [petrecută în 11 august 1456, la scurt timp după ce a raportat, în 21-23 iulie 1456, marea biruință de la Belgrad asupra uriașei armate turcești, comandată personal de sultanul Mahomed al II-lea Cuceritorul]), deoarece era minor (Tiberiu Ciobanu, „*Fortissimus athleta Christi*”, *Iancu de Hunedoara 555*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2011, p. 15, 24-27; ro.wikipedia.org/wiki/Ladislav_Postumul).

³² Este vorba despre principesa și regina Isabella Jagiello (fiica lui Sigismund I Jagiello, poreclit «Stary» [adică „cel Bătrân”], regele Poloniei și marele cneaz al Lituaniei [Uniunea statală polono-lituaniană], între 1506-1548 [Istoria lumii în date, p. 563]), care a fost soția lui Ioan I Zápolya (voievodul Transilvaniei [1510-1526] și rege al Ungariei Răsăritene [1526-1540]) și mamă a lui

1551, a principelui transilvan Gabriel Báthory (ce a domnit între 1608-1613 – n.n. T.C.)³³, din 3 aprilie 1609, și a principelui Gheorghe Rákoczy II (ce a domnit între 1648-1660 – n.n.T.C.)³⁴, din anul 1654, prin care se reînnoiesc și se reconfirmă străvechile privilegii ale românilor bănățeni în diploma privilegiată de la 1547³⁵. Având în vedere „importanța epocală”³⁶ a diplomei de la 1457 a regelui Ladislau al V-lea Postumul, Cotoșman o publică integral în traducere românească³⁷. Autorul menționează, în afară de cele opt districte privilegiate, pe cele din județul Timiș: Sudia, Jupani (Swan), Ferd, Bosar (Bujor), Monostor (Mănăștur), Beregzou (Beregsău), Kuesd (Căvoșdia), Jkws (Icuș), Lypko, Marczina (Margina), Belvydyhe (Bela, Bel), Dóbaz, Haram, Chery, Sculea, Ozkola. Face trimitere la documentele în care sunt consemnate districtele respective.

Studiul *Autohtonia românilor din Banat. Pe baza toponimiei* (Caransebeș, Tipografia diecesana, 1946) este deopotrivă util istoricilor medievaliști și lingviștilor, impresionând prin mărturiile aduse în atenție. De fapt, lucrarea nu este concepută prin mijloace strict lingvistice, cu explicarea etimologiilor doar pe baza legilor fonetice, ci și prin relevarea unor împrejurări istorice în care s-au format denumirile de locuri. Autorul reține și din lucrările lingviștilor mai mult argumentele istorice ale acestora, care le întăresc demonstrațiile filologice. Dintr-o asemenea perspectivă, el prezintă cu satisfacție opinia obiectivă a lingvistului german Ernst Gamillscheg³⁸ care, în studiul *Über die Herkunft das Rumänen* (tradus în „Revista Fundațiilor Regale”, nr. 1, 1945) aduce anumite argumente privind autohtonia românească la nordul Dunării, negată de Szentkláray, Turchányi, Alföldi, Lukinich, Radonič etc. Aceștia din urmă susțineau – scrie Gamillscheg – că „pe întreaga arie a Dacoromaniei nu s-a păstrat nici un singur nume de localitate și nici o toponimie în forma în care ar trebui să ne așteptăm la aceasta, în cazul autohtoniei românilor”³⁹. Gamillscheg precizează că istoricii și lingviștii români au arătat că „numele de localități vechi, Ioan al II-lea Sigismund Zápolya (regele Ungariei Răsăritene [1540-1551 și 1556-1571] și voievod al Transilvaniei [1541-1551 și 1556-1571]). Între 1540 și 1559 (an în care va deceda), Isabella a guvernat alături de fiul ei în calitate de regentă (*Ibidem*, p. 564, 570), deoarece acesta s-a născut cu doar două săptămâni înainte de data la care a murit tatăl său. Cei doi au purtat prima dată titlul de principe al Transilvaniei, acesta fiind stabilit de-abia în 1575/1576 (ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Sigismund_Zápolya).

³³ *Istoria lumii în date*, p. 570.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Gheorghe Cotoșman, *op. cit.*, p. 2.

³⁶ *Ibidem*, p. 23.

³⁷ *Ibidem*, p. 19.

³⁸ Lingvist, profesor universitar (de filologie romanică) și academician german ce a trăit între 1887-1971. Între anii 1940-1944, el a fost președinte al Institutului Științific German din București, precum și profesor invitat la Universitatea din București (de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Gamillscheg_[Romanist]).

³⁹ Gheorghe Cotoșman, *op. cit.*, p. 19-22.

romane, nu lipsesc cu totul⁴⁰. La aceasta adaugă propria opinie de logică istorică: „Folosirea toponimiei în vederea lămuririi unor procese istorice n-are nevoie de justificări teoretice. Oriunde nu s-a produs o discontinuitate culturală, numele de localităţi şi de locuri se transmit de la un grup lingvistic şi de colonizare la celălalt. Popoarele pier, iar numele dăinuiesc. Dacă, deci, aci, pe pământul României, apar nume slave, iar numirile folosite în antichitate s-au pierdut aproape fără excepţie, aceasta dovedeşte că, prin imigrarea slavilor, cultura romano-slavă a fost nimicită în întregime. De vreme ce, însă, numele perioadei slave dăinuiesc la rândul lor – acestea au fost, deci, primite de români – urmează, mai departe, că etnia română n-a reprezentat o cenzură culturală, ci, dimpotrivă, că ambele popoare s-au contopit organic⁴¹. Mai clar este Ernst Gamillscheg, exemplificând cu toponimia *ohabelor*, fapt care interesează medievistica bănăţeană. El consideră că întinderea imigraţiei slave în partea de apus a teritoriului lingvistic daco-roman este invederată de localităţi cu numele *Ohaba* sau *Ohabiţa*⁴². Acest termen însemna, la început, la slavi, o gospodărie ereditară scutită de dări. Acum semnificaţia termenului este pierdută, dar numele s-a păstrat în toponimia unor localităţi⁴³, fapt ce dovedeşte că populaţia româno-slavă, apoi străromână şi română a rămas, tot timpul, pe teritoriul din nordul Dunării.

Pornind de la studiul lui Cotoşman, menţionăm că termenul *ohabă* şi-a păstrat multă vreme sensul de „moşie ereditară inalienabilă, scutită de impozite şi de prestaţii”⁴⁴. Exemplificăm cu situaţia numelui localităţii Ohaba Română din judeţul Timiş. Aceasta a fost cunoscută în trecut sub numele de Ohaba Sârbească. În documentele maghiare apare oiconimul *Ohabserbasza*, iar în cele austriece *Szerb Ohaba*. Anumite surse documentare habsburgice consideră că actualul sat a fost reînfiinţat la sfârşitul secolului al XVII-lea, întrucât localitatea şi terenul ei au fost date ca moşie ereditară de către un sârb, de aici provenind denumirea de Ohaba Sârbească. În anul 1828 localitatea apare într-un document sub numele de *Ohabaszerbaszka*, iar în 1913, sub denumirea de *Rácszabadi* („Ohaba Sârbească”)⁴⁵. Actualul toponim, *Ohaba Română* este un nume firesc, ţinând seama că satul a fost întotdeauna majoritar românesc. Aşa se explică faptul că într-o diplomă din 1427, satul apare sub numele de *Ohaba*, iar în 1717, este indicat toponimicul *Hoaba*⁴⁶. În judeţul Timiş mai există două localităţi al căror nume provine de la *ohabă*. Este vorba de *Ohaba Fargaci* şi

⁴⁰ Idem, *Autohtonia românilor în Banat. Pe baza toponimiei*, Fasc. I, Caransebeş, 1946, p. 15.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² Gheorghe Cotoşman a publicat în „Revista Institutului Social Banat-Crişana” (an X, septembrie-decembrie 1942, p. 620-629) studiul *Din trecutul comunei Ohaba Bistra*.

⁴³ Despre această problemă, Silviu Dragomir, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944, p. 17.

⁴⁴ Remus Creţan, Vasile Frăţilă, *Dicţionar geografico-istoric şi toponimic al judeţului Timiş*, Editura Universităţii de Vest, Timişoara, 2007, p. 292.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 293.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 292-293.

de *Ohaba Lungă*. Prima apare într-un document de la începutul secolului al XIV-lea, sub numele de *Zabatfalva* („satul liber”, „slobozia”, „ohaba”), iar de la anul 1369 este cunoscută sub denumirea de *Forgácsfalva* („satul lui Forgaci”). Apoi, după 1450, în documentele latino-maghiare este preferată forma toponimică *Ohaba* (1470), *Csawhaba* (1483). Începând de la 1851 este reluat și numele *Forgaci*, numele satului fiind transliterat de maghiari sub forma *Ohaba-Forgaci*. Întotdeauna, în această localitate a fost o populație majoritară românească. Bunăoară în recensământul din 1890, Ohaba-Forgaci apare cu o populație constituită din 1741 români, 27 germani, 17 unguri⁴⁷. Este de reținut că în toponimia localității avem un loc cu denumirea de *Obița* (terasă a Timișului, unde s-a format nucleul inițial al satului) și o altă parte de hotar numită *Râțul Obiței Boldurului* (teren cu iarbă în lunca Timișului; aici este un grup de case izolate de perimetrul construit compact al comunei, *obițe*)⁴⁸. În fine, despre *Ohaba Lungă* se poate consemna, în contextul semnificației termenului *ohabă*, că oiconimul respectiv apare atestat tot documentar pentru prima dată în anul 1440. Apoi în perioada ocupației turcești, în defterurile din perioada 1597-1620, satul este consemnat cu oiconimul *Oláh-Ohaba* (Ohaba Română), fiind astfel atestată o așezare cu o populație majoritară românească. În documentele din prima jumătate a secolului al XIX-lea, satul apare cu numele de *Rumunyast* (1828 și 1851) și, apoi, *Hosszúzbadi* (1878). Numele unguresc *Hosszúzbadi* este o traducere a celui românesc; cf. magh. *hosszú*, „lung” și *szabad*, „liber”⁴⁹. Desele referiri și reveniri la termenul de *ohabă* (cu toate formele sale) în istoriografia istorică și lingvistică românească din ultimele decenii, cu localizări în Banat sau Hațeg, are rădăcini și în modestele rânduri ale lui Gheorghe Cotoșman.

Revenind la studiul acestuia, *Autohtonii românilor în Banat. Pe baza toponimiei*, menționăm că autorul era la curent cu bibliografia lingvistică – între care figurează studii fundamentale de Nicolae Drăganu și Theodor Capidan – deși adesea era departe de înțelegerea corectă a unor fenomene etimologice. Merită totuși să intre în atenția filologilor ampla secvență despre *Mehadia* și, poate, chiar și cea despre *Tape*, cu toate că etimologia ultimului toponim se pare să fi fost lămurită definitiv⁵⁰.

Mergând pe făgașul deschis îndeosebi de Nicolae Drăganu⁵¹, Gheorghe Cotoșman a inaugurat în cultura bănățeană domeniul *toponimie și istorie*, care s-a dezvoltat mult în ultimele decenii⁵².

⁴⁷ *Ibidem*, p. 127.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 289.

⁵⁰ Dan Slușanchi, *Tapa, Tapae*, în „România Pitorească”, XVII, nr. 5, București, 1988, p. 17.

⁵¹ Nicolae Drăganu, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928. Nicolae Drăganu a fost un filolog, lingvist și istoric literar român ce a trăit între 1884-1939 (ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Drăganu).

⁵² Octavian Răuț, Vasile Ioniță, *Studii și cercetări de istorie și toponimie*, Reșița, 1976; Octavian Răuț, *Toponimie și istorie bănățeană* în „Studii de limbă, literatură și folclor”, IV, Reșița, p.

Date biobibliografice. Gheorghe Cotoşman s-a născut la 5 septembrie 1904, în comuna Sânnicolaul Mare din judeţul Timiș, într-o familie de țărani, părinții săi numindu-se Petru și Floarea Cotoşman. În localitatea natală a urmat gimnaziul, iar apoi Școala Normală din Timișoara, pe care a absolvit-o în anul 1924 (cu examene de diferență la Seminarul Teologic din Râmnicu Vâlcea, în perioada 1924-1925). În intervalul 1925-1928 a urmat cursurile Academiei Teologice din Arad, cu examene de diferență la Facultatea de Teologie din București, unde și-a luat licența în anul 1933 și doctoratul în 1941. Între anii 1928-1937 a activat ca preot în parohia din Jimbolia, județul Timiș, unde a ridicat o biserică și a contribuit la propășirea vieții religioase de aici. În această localitate, paralel cu funcția de preot, a avut-o și pe aceea de profesor suplinitor la Gimnaziul de Stat. În perioada 1937-1948 a fost profesor de istorie bisericească și patrologie la Academia Teologică din Caransebeș. În anul 1948, s-a mutat în Timișoara, aici lucrând la Mitropolia Banatului. Începând cu anul 1949 și până în 1950, a fost consilier cultural la Arhiepiscopia Timișoara, iar apoi vicar eparhial al acesteia timp de aproape două decenii (1950-1968). A fost distins cu înalta demnitate bisericească de iconom stavrofor și a primit „Crucea Patriarhală”. În activitatea laică a fost membru în Secția de istorie a Regionalei Astei Bănăţene și în Secția de istorie a Institutului Social Banat-Crișana din Timișoara. Gheorghe Cotoşman a fost unul dintre cei mai prolifici cercetători bănăţeni din perioada 1935-1975, dedicat investigațiilor trecutului acestei provincii, excelând în punerea în lumină a istoriei Bisericii, dar contribuind și la relevarea unor aspecte însemnate ale Evului Mediu din acest ținut românesc, completând și el lungul șir al istoricilor care s-au aplecat asupra districtelor românești de aici. Încă nu s-a efectuat un studiu critic privind cercetările istorice ale lui Gheorghe Cotoşman, nefiind, astfel, pus la locul care i se cuvine, în istoriografia românească în general, și în cea bănăţeană în special. S-ar impune să se editeze, într-o ediție critică, partea cea mai reprezentativă a operei sale istorice. El s-a stins din viață la 12 ianuarie 1977, în Timișoara. Opera (selectiv): *Din trecutul Banatului. Studiu introductiv de istorie național-bisericească*, Timișoara, 1934, 132 p.; *Comuna și bisericile din Sânnicolaul Mare*, Timișoara, 1934, 114 p.; *Comuna și bisericile din Sânnicolaul Mare și Lunga*, Timișoara, 1934, 146 p.; *Comuna și bisericile Giridava – Morisena – Cenad*, Timișoara, 1935, 105 p.; *Comuna și bisericile din Nerău*, Timișoara, 1935, 73 p.; *Comuna și bisericile din Pesac*, Timișoara, 1936, 94 p.; *Restaurarea Episcopiei Timi-șorii – Testamentul lui Șaguna – Visul bănăţenilor*, Timișoara, 1935, 96 p.; *Bănăţenii și Episcopia Timișorii*, Caransebeș, 1938, 388 p.; *Episcopia Caransebeșului până în pragul secolului al XIX-lea*, Caransebeș, 1941, 202 p. (Teză de doctorat); *Autohtonia românilor în Banat pe baza toponi-miei*, Caransebeș, 1946, 58 p.; *Vechimea organizației* 257-270.

național-bisericești la românii bănățeni, în „Revista de istorie și bisericească”, nr. 1, Craiova, aprilie-iunie 1943, p. 87-95; *Privilegiile românilor în cadrul districtelor valahe bănățene*, în „Revista Institutului Social Banat-Crișana”, anul XII, Timișoara, septembrie-decembrie 1944, p. 24-41; *Contribuții la istoria Banatului Timișoarei și Severinului I. Problema continuității Episcopiei Mehadiei*, Craiova, 1943, 78 p.; *Biserica românească din Banat înainte de venirea ungarilor în Europa*, în „Altarul Banatului”, nr. 7-8, Timișoara, 1946; *Principile Budilă și comoara de la Sânnicolaul Mare. Contribuții la istoria Banatului și a bisericii bănățene în sec. al XI-lea*, în „Foaia diecezană”, nr. 14-15 și următoarele, Caransebeș, 1948; *Viața Sfântului Iosif cel Nou Mitropolitul Timișoarei și a toată Țara Banatului*, Timișoara, 1956, 44 p. (Extras din „Mitropolia Banatului”, an VI, nr. 1-3, Timișoara, 1956, p. 64-89); *Districtele valahice bănățene. Cinci sute de ani de la confirmarea autonomiei lor*, în „Mitropolia Banatului”, an VII, nr. 10-12, Timișoara, 1957, p. 79-119 și an VIII, nr. 1-3, Timișoara, 1958, p. 84-89; *Contribuții la trecutul Mitropoliei Morisenei și Timișorii*, în „Mitropolia Banatului”, an VIII, nr. 7-8, Timișoara, 1958, p. 137-156; *Vechile antimise din bisericile Arhiepiscopiei Timișoarei și a Caransebeșului*, în „Mitropolia Banatului”, an XVII, nr. 4-6, Timișoara, 1967, p. 263-289; *Bazilica romană cu baptisteriu din Morisena*, în „Biserica Orto-doxă Română”, an LXXXVI, nr. 3-5, București, 1968, p. 469-485; *Geneza arianismului. Puncte de sprijin pentru arianism în teologia creștină anterioară*, în „Anuarul Academiei Teologice Orto-doxe Române din Caransebeș”, 1919-1939, p. 105-227 (și extras 123 p.); *Inscripții și însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1964. Referințe: „Anuarul Academiei Teologice Ortodoxe Române din Caransebeș”, 1919-1939, p. 281-283; *Enciclopedia istoriografiei româ-nești*, București, 1978, p. 111; *Necrolog*, în „Mitropolia Banatului”, an XXVII, nr. 7-9, Timișoara, 1977, p. 609; Prot. dr. Marcu Bănescu, *Prot. iconom. stavrofor Gheorghe Cotoșman (1904-1977)*, în „Mitropolia Banatului”, an XXXVI, Timișoara, 1986, p. 87-89; Preot prof. univ. dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, Univers enciclopedic, București, 1996; Gheor-ghe Luchescu, *Din galeria personalităților timișene*, Editura „Dacia Europa Nova”, Lugoj, 1996; Ioan Olărescu, *Comloșu Mare și Lunga. Repere istorice. Oameni care au fost*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2001, p. 149-152; Tiberiu Ciobanu, *Aniversări 105. Gheorghe Cotoșman (1904-1977)*, în „Columna 2000”, Anul X, nr. 39-40 (iulie-decembrie), Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 96-97; Idem, *Gheorghe Cotoșman*, în *Istoriografia românească din perioada 1918-1948 referitoare la Evul Mediu bănățean*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2009, p. 147-156, 321-324; Idem, *Gheorghe Cotoșman (1904-1977)*, în *Cărturari români cu preocupări referitoare la istoria medievală a Banatului. Cuprinderi biobibliografice*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2010, p. 135-139, 185-186; Idem,

Gheorghe Cotoşman, în Istoriografia românească din secolul al XIX-lea şi prima jumătate a secolului al XX-lea referitoare la Banatul medieval, vol. II, Editura Euro-stampa, 2010, p. 5-12, 274-277; Idem, Aniversări 110. Gheorghe Cotoşman (1904-1977), în „Columna 2000”, Anul XV, nr. 59-60 (iulie-decembrie), Editura Eurostampa, Timişoara, 2014, 76-77.